

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МАТЕРИНСЬКОЇ ДЕВІАЦІЇ

Герасимова В.Г.

Херсонський державний університет, viktoriagerasimova@i.ua

науковий керівник: д. психол. н., професор О.Є. Блинова

Девіантне материнство є однією з найбільш гострих областей дослідження в психології, як в практичному, так і в теоретичному аспекті. Причини виникнення проблеми материнства в неповних сім'ях та особливості життєдіяльності одиноких матерів в кризових життєвих ситуаціях, розкрито в роботах Т. Гурко, В. Деларю, М. Киблицької .

Несприятливий для майбутнього материнства перебіг вагітності, а також особливості поведінки жінок, що призводить до подальшої відмови від дитини, аналізуються в роботах В. Брутмана, А. Варги, М. Радіонової та ін. На думку В. Брутман, А. Варги, В. Сидорова, відмова від материнства – форма девіантної поведінки, в основі якої лежить комплекс соціальних, психологічних, педагогічних та патологічних причин, які діють у сукупності та порушують механізми формування материнства. Сьогодні в суспільстві спостерігається тенденція пошуку нової моделі розвитку материнської сфери, заснованої на усвідомленні як потреб самої матері, так і особливостей психічного розвитку дитини. Це виражається в підвищенні запиту батьків на кваліфіковану соціально-педагогічну допомогу в освоєнні своїх батьківських і, зокрема, материнських функцій [2; 5].

В. Брутман вважає, що для формування нормальної материнської поведінки необхідна ідентифікація з матір'ю, і потім, на її основі – емоційна сепарація. Більш того, ідентифікація з матір'ю – один з основних механізмів розвитку материнського ставлення. Мати транслює своїй дитині модель материнства (ширше – батьківства), що існує в даній культурі на даний момент часу. Опосередковано, окрім матері, дана модель засвоюється дітьми через інших значущих дорослих [4].

У більшості випадків жінки, які мають порушення репродуктивної поведінки, виховувалися в психологічно несприятливому середовищі, що негативно відобразилося на формуванні образу материнства та повноцінної сім'ї (В. Брутман). Серед чинників, що впливають на розвиток материнського ставлення, Д. Віннікот виділяє здатність жінки бути доброю матір'ю, що формується на основі досвіду взаємодії з власною матір'ю, в грі, у взаємодії з маленькими дітьми в дитинстві, а також в процесі власної вагітності та материнства. Якість материнсько-дитячих стосунків та їх вплив на материнську сферу жінки визначається, окрім прив'язаності, стилем їх емоційного спілкування, участю матері в емоційному житті дитини [1].

За Т. Гурко, прояви материнської девіації можуть бути явними (відмова від дитини; переривання вагітності) та прихованими (насильство над дитиною; агресія по відношенню до дитини; педагогічна та психологічна запущеність дитини). Одним із проявів крайніх випадків девіантної поведінки матері є відмова від дитини вже у пологовому будинку. Виникнення відмов від материнства обумовлене складною взаємодією соціально-економічних, родинних, етичних, психобіологічних та патологічних чинників. Найбільш висока розповсюдженість відмови від новонароджених: серед незаміжніх жінок; жінок з сімей з низьким матеріальним достатком; що не мають постійного житла; серед неповнолітніх і таких, що вчаться; осіб з кримінальним минулим; серед випускниць сирітських установ. Саме ці, найменш соціально захищені групи жінок, особливо схильні до психологічних стресів, депресивних станів в період вагітності, а також інших форм психічної патології, у тому числі алкоголізму і наркоманії, тобто таких порушень, які самі по собі можуть змінювати світогляд жінки, породжувати невпевненість в своїх силах, відчуття втрати перспективи, зневіру в завтрашньому дні і тим самим сприяти відмові від материнства. Матері та дитині необхідна допомога на всіх вікових етапах, починаючи з планування вагітності, а можливо, навіть і

раніше, включаючи консультування по формуванню материнської сфери в онтогенезі [3].

Девіантне материнство, з погляду Т. Микової, – це поведінка матері, яка не сприяє збереженню здоров'я дитини, а, навпаки, така, яка перешкоджає, порушує й ускладнює нормальний процес її розвитку. Одна з головних причин такого феномену – це вплив соціокультурних чинників на формування материнської поведінки як до вагітності, так і після народження дитини. Значний вплив на формування девіантної материнської поведінки справляють незадовільні соціальні умови – такі умови життєдіяльності індивіда в суспільстві, у процесі праці чи навчання, у рамках вільного часу, які не задовольняють його основних потреб. Важливим показником, що характеризує соціальні умови, в яких сьогодні проживає значна кількість сімей з дітьми в нашій країні, є низький рівень життя, що включає небезпечні умови праці, незадовільний рівень освіти та охорони здоров'я, високий рівень безробіття, невисокі доходи й незабезпеченість молодих сімей належними житловими умовами. Такі умови негативно впливають на виховний потенціал сім'ї в цілому, а також на сприйняття жінкою свого статусу матері. У суспільній свідомості сьогодні спостерігається зниження цінності досвіду материнства, передача материнських функцій до найманих вихователів та дошкільних закладів у зв'язку з підвищенням ролі жінки в суспільному виробництві. Як показує досвід, девіантну поведінку матері правомірно пов'язувати і пояснювати сукупністю чинників, що впливають на формування даного явища.

За В. Сидоровою причинами девіантного материнства є особистісні властивості жінок; наявність несприятливого дитячого комунікативного досвіду (порушення дитячо-батьківських стосунків); фактор небажаності вагітності та народженості дитини; соціально-економічні фактори (більшість жінок, які мають порушення материнської функції, мешкають в несприятливих соціальних та побутових умовах та відносяться до соціально незахищеної категорії населення). Форми девіацій материнської сфери

проявляються виявляються в емоційному відкиданні дитини, фізичному насиллі над дитиною, свідомому відкладанні материнства, несвідомому материнстві у ранньому віці (підліткова вагітність), частому штучному перериванні вагітності та відмови матері від дитини. Результатом девіантної поведінки вагітної стають фізичне та психічне неблагополуччя, соціальне дезадаптація, передчасні пологи та аномалії пологової діяльності, народження неадаптованої дитини. Фізичні та психічні відхилення дитини, висока ступінь схильності до невротизації дитини, її соціальне неблагополуччя у подальшому. Наслідки девіантного материнства: під час пренатального та перинатального періодів дитина перебуває в тісному взаємозв'язку з матір'ю, тому та порушення в протіканні фізіологічних і психічних процесів у жінок можуть негативно вплинути на реалізацію генетичного потенціалу дитини [4].

Отже, девіантне материнство представляє собою таку поведінку жінки, яка заважає формуванню позитивного образу дитини, не сприяє збереженню її здоров'я, а інколи, навіть життя, порушує процес її нормального розвитку в пренатальному та перинатальному періодах, що в подальшому ускладнює її соціалізацію. Для жінок, що мають порушення материнської сфери характерна занижена самооцінка, невпевненість в собі, замкнутість, порушення вольової регуляції поведінки, порушення статево-рольової ідентифікації, емоційна неврівноваженість, дратівливість, істероїдність, емоційна холодність, агресивність, асоціальна поведінка, егоцентризм, викривлення в ціннісно-мотиваційній сфері, відсутність навичок ефективного спілкування, ведення нездорового способу життя. Причинами девіантного материнства є особистісні властивості жінок; наявність несприятливого дитячого комунікативного досвіду (порушення дитячо-батьківських стосунків); фактор небажаності вагітності та народженості дитини; соціально-економічні фактори (більшість жінок, які мають порушення материнської функції, мешкають в несприятливих соціальних та побутових умовах та відносяться до соціально незахищеної категорії населення). Форми

девіацій материнської сфери проявляються в емоційному відкиданні дитини, фізичному насиллі над дитиною, свідомому відкладанні материнства, несвідомому материнстві у ранньому віці (підліткова вагітність), частому штучному перериванні вагітності та відмови матері від дитини. Результатом девіантної поведінки вагітної стають фізичне та психічне неблагополуччя, соціальна дезадаптація, передчасні пологи та аномалії пологової діяльності, народження неадаптованої дитини. Фізичні та психічні відхилення дитини, високий ступінь схильності до невротизації дитини, її соціальне неблагополуччя у подальшому. Наслідки девіантного материнства: під час пренатального та перинатального періодів дитина перебуває в тісному взаємозв'язку з матір'ю, тому порушення в протіканні фізіологічних і психічних процесів у жінок можуть негативно вплинути на реалізацію генетичного потенціалу дитини.

Література

1. Филиппова Г. *Материнство: сравнительно-психологический подход*. 1999. № 5. С. 81-88.
2. Мещерякова С. Психологическая готовность к материнству. *Вопросы психологии*. 2000. № 5. С. 18-27.
3. Брутман В., Радионова М. Формирование привязанности матери к ребенку в период беременности. *Вопросы психологии*. 1997. № 6. С. 38-47.
4. Брутман В. Девиантное материнское поведение. *Московский психотерапевтический журнал*. 1996. № 4. С. 81-98.
5. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості: *колективна монографія* / О. Є. Блинова, С. І. Бабатіна, Т. М. Дудка, А. М. Одінцова та ін. / відпов. ред. О. Є. Блинова. Херсон : ФОП Вишемирський В. С. 2018. 428 с.